

Strategije govornog čina izvinjenja u domaćim serijama

---

*Rad se bavi analizom strategija govornog čina izvinjenja u serijama Vrtiće se rode, Otvorena vrata, Gore dole i Pozorište u kući. Na osnovu ranijih istraživanja na temu govornog čina izvinjenja (Fahley 2005. *Speech acts as intercultural danger zones: A cross-cultural comparison of the speech act of apologising in Irish and Chilean soap operas. Intercultural Communication*, 8; Milosavljević 2007. *Forme učtivosti u srpskom jeziku. Beograd: Učiteljski fakultet Univerziteta u Beogradu*), kao i karakteristika pragmatičke strukture izvinjenja, izvršena je podela na kategorije, pri čemu su strategije izvinjenja podeljene na eksplicitne, implicitne i kombinovane. Unutar ovih kategorija izvršena je podela na potkategorije. Takođe je pokazano da postoji zavisnost odabira strategije od odnosa adresata i govornika.*

Uvod

Izvinjenje se definiše kao govorni čin kojim govornik izražava svoje žaljenje, tugu ili kajanje zbog nepoželjnog čina koji je izvršio prema adresatu (Milosavljević 2007). Izvinjenjem govornik želi da ponovo uspostavi komunikativnu ravnotežu koja je narušena, te da izgubi komunikativne odnose. Dakle, adresat je oštećen i govornik izvinjenjem želi da mu da do znanja da to uviđa. Takođe, govornik koristi izvinjenje kako bi popravio negativan utisak o sebi koji je nastao usled izvršenja nepoželjnog čina i time zadržao ili povratio ugled.

U dosadašnjim istraživanjima govornog čina izvinjenja (Blum-Kulka i Olshtain 1984, prema Afghari 2007), autori ističu da se izvinjenje može realizovati korištenjem različitih obrazaca (za koje se

upotrebljava zajednički termin IFID – illocutionary force indicating device). Svaki jezik ima karakteristične obrasce koje, između ostalog, čine performativni glagoli koji predstavljaju najeksplicitniji oblik izvinjavanja. Takođe, izvinjenja se dele na eksplicitna i implicitna (Aijmer 1996, prema Fahley 2005).

Pod eksplicitnim govornim činovima izvinjenja smatraju se oni koji se verbalizuju upotrebom ustaljene forme (IFID), na primer, izvini, oprosti, pardon itd. Implicitni govorni činovi izvinjenja su oni prilikom čijeg iskazivanja govornik ne misli doslovno to što je rekao, nego adresat govornikov iskaz treba da prepozna kao izvinjenje. Jedan iskaz u dva različita konteksta može da se shvati potpuno različito. Stoga, kada govornik iskazuje implicitni govorni čin izvinjenja, on podrazumeva da će adresat u datom kontekstu da razume njegovu nameru. U pomenutim istraživanjima se kategorizacije implicitnih strategija međusobno razlikuju. Tako se objašnjenje situacije tretira kao jedna od strategija govornog čina izvinjenja, dok se nekad shvata samo kao dopuna izvinjenja, ali ne i kao deo njegovog sadržaja, budući da se radi o davanju opravdanja, što nije oblik govornog čina izvinjenja (Scher i Darley 1997).

U radu se analiziraju strategije korištene prilikom govornog čina izvinjenja u domaćim serijama koje su snimljene u poslednjih 15 godina i koje se bave savremenim temama, tako da se u njima koristi savremeni srpski jezik. Na osnovu pragmatičke strukture govornih činova, kao i rezultata dosadašnjih istraživanja, izvršena je kategorizacija ovih strategija.

Materijal i metode

Građa za istraživanje je uzeta iz domaćih serija koje su snimljene u poslednjih 15 godina. Ove serije su izabrane zbog toga što smo smatrali da na dobar način predstavljaju savremeno i urbano društvo u Srbiji i da su zbog toga pogodne za istraživanje koje se

---

Bojana Ristić (1990), Bačka Palanka, Vukovarska 12, učenica 4. Razreda Gimnazije „20. oktobar“ u Bačkoj Palanci

MENTOR: Jelena Gledić, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu

bavi govornim činovima u savremenom srpskom jeziku. Pri izboru je uzeto u obzir i to da se serije bave približno sličnim temama, kako bi se ispitalo postojanje opštih osobina, kao i da budu napisane od strane različitih scenarista, kako bi se izbegla mogućnost vršenja istraživanja na osnovu nečega što je karakteristika ličnog stila određenog scenariste. U pitanju su četiri domaće serije: *Gore dole*, *Pozorište u kući*, *Otvorena vrata* i *Vratiće se rode*.

Korišteno je po prvih nekoliko epizoda svake serije, tako da količina materijala bude usaglašena. Od svake serije uzeto je približno 180 minuta materijala, a to je ukupna količina materijala koja sadrži 198 govornih činova izvinjenja, što se smatralo dovoljnim brojem primera za građu. Preciznije, materijal čini 170 minuta serije *Pozorište u kući* (prvih šest epizoda), 179 minuta serije *Gore dole* (prve četiri epizode), 180 minuta serije *Vratiće se rode* (prve tri epizode i prva 22 minuta četvrte epizode) i 179 minuta serije *Otvorena vrata* (prvih šest epizoda prvog serijala), što je ukupno 708 minuta materijala.

Građa je sastavljena tako što su izdvojene scene u kojima je izvršen govorni čin izvinjenja, a potom su transkribovane kako bi se izvršila analiza. Izvinjenja su određena pomoću ličnog jezičkog osećaja autora ovoga rada, ali i uz pomoć ranije izvršenih istraživanja na temu govornog čina izvinjenja u srpskom jeziku (Popović 2000, prema Milosavljević 2007). Na osnovu ovih istraživanja, svaki govorni čin izvinjenja sadrži sledeće komponente:

1. čin koji je govornik izvršio,
2. taj čin se loše odrazio na adresata,
3. govornik oseća žaljenje zbog toga,
4. govornik izražava žaljenje zbog toga.

Međutim, ono što može biti problematično prilikom istraživanja govornog čina izvinjenja jeste prepoznavanje ovih komponenti u jednom govornom činu. Zato je prilikom analize građe detaljno razmotren kontekst u kome se govorni čin realizuje, a takođe je uzet u obzir niz vanjezičkih elemenata. Ovo je posebno bilo važno u analizi implicitnih govornih činova, jer se eksplicitna izvinjenja lako uočavaju, budući da se radi o upotrebi ustaljenih, formulisanih obrazaca. Prilikom određenja čina izvinjenja uzeta su u obzir prozodijska obeležja jezika, kao i neverbalni elementi komunikacije kao što su gestikulacija i izraz lica, (na primer, određen položaj glave u kombinaciji s položajem obrva i izrazom lica mogu da upućuju na to da je nešto izvinjenje, iako se van tog konteksta ne bi shvatilo

tako). To je posebno bilo bitno za prepoznavanje govornog čina izvinjenja kojima govornik izražava emociju. Treba naglasiti da su ovi neverbalni elementi ušli u građu samo kao dopuna verbalnim elementima i da nisu ispitivani nezavisno od njih.

Pod jednim govornim činom izvinjenja podrazumevali smo jedan iskaz izrečen od strane govornika koji se odnosi na jedno nepoželjno delo koje je adresat počinio ili će počinuti (ili čini samim produkovanjem iskaza). Dakle, ako se, na primer, jedan govornik izvini za dva različita nepoželjna dela u istom dijalogu, on je tada proizveo dva različita iskaza, tj. dva govorna čina izvinjenja. Ako govornik nekoliko puta iskaže izvinjenje koristeći različite ili ponavljajući isti obrazac, a ako se sve što je on rekao odnosi na jedan nepoželjan čin, u tom slučaju je u pitanju jedna govorna situacija, tako da je govornik produkovao jedan govorni čin izvinjenja. Ako su se dva različita govornika izvinila za istu stvar, u pitanju su dva govorna čina izvinjenja.

Analiza i kategorizacija strategija koje se koriste prilikom izvršavanja govornog čina izvinjenja baziraju se na tome da li je izvinjenje izrečeno eksplicitno ili je izraženo nekom od implicitnih strategija. Kao uzor za podelu poslužile su dosadašnje kategorizacije govornog čina izvinjenja za strane jezike (Afghari 2007; Fahey 2005) koje su načinjene po uzoru na klasifikacije u okviru ranijih istraživanja, kao i kategorizacija izvinjenja za srpski jezik (Milosavljević 2007).

Posebno je ispitana zavisnost upotrebe implicitne odnosno eksplicitne strategije od odnosa govornika i adresata. Analiza odnosa između adresata i govornika može biti bazirana na odnosu društvenih moći govornika i adresata ili stepenu njihove bliskosti (Meier 1998). Prema društvenoj moći, analiziraju se situacije u kojima je govorni čin izvršen između manje uticajne i više uticajne osobe, osoba jednake društvene moći itd. U ovom istraživanju upotrebljena je analiza prema stepenu bliskosti, odnosno poznanstva. Sa tog aspekta upoređene se situacije u kojima se govornik i adresat ne poznaju sa onima u kojima su, na primer, veoma bliski. U analiziranim serijama pronađen je dovoljan broj primera različitih odnosa po bliskosti, od potpunog nepoznavanja govornika i adresata do visokog stepena njihovog poznanstva (npr. supružnici), pa je takva vrsta analize smatrana pogodnom za istraživanje ovakve vrste materijala.

Analiza i diskusija

Strategije kojima se govornici služe prilikom iskazivanja izvinjenja podeljene su u dve osnovne kategorije prema tome da li su izrečena eksplicitno ili implicitno.

Eksplicitne strategije izvinjenja

Pod eksplicitnim podrazumevana su ona izvinjenja koja su izrečena u obliku obrasca, neke ustaljene formule. Ovo su strategije u kojima je govornikovo izvinjenje izrečeno eksplicitno, često upotrebom performativnog glagola. Prema ranijim istraživanjima, svaki jezik ima direktne izraze izvinjenja koji se izvode korišćenjem više glagola za izvinjenje (Blum-Kulka i Olshtain 1984, prema Afghari 2007). U našem jeziku to su forme dobijene od glagola izviniti, oprostiti, kao i biti žao. Ukupan broj primera za eksplicitna izvinjenja pronađen u građi iznosi 102, što je polovina od ukupnog broja primera.

Ova kategorija može se podeliti na nekoliko potkategorija:

Traženje oprostaja

Ova strategija je najfrekventnija eksplicitna strategija. Pronađeno je 93 primera u kojima je ona upotrebljena, što je 91% od ukupnog broja eksplicitnih primera i 47% od ukupne građe. Prilikom primene ovakve strategije govornik traži od adresata da izvrši neku akciju, odnosno da mu oprost. Traženje oprostaja uključuje forme: izvini(te), oprostite(te), da izviniš, da prostiš i pardon.

Primer 1. (Marina se obraća taksisti)

MARINA: Izvinite! Je l' slobodno?

TAKSISTA: Još od četeres pete.

U ovom primeru primećujemo da se govornik, tj. Marina ne izvinjava taksisti zbog nečega što je učinila, nego da bi skrenula pažnju na sebe i da bi je taksista primetio.

Primer 2. (Rođa je prekršio obećanje koje je dao Olgi)

ROĐA: Oprosti mi samo ovaj put.

U ovom primeru uočavamo da se Rođa izvinjava zbog nečega što je već uradio, a što je Olgu povredilo te želi da izgadi odnose jer mu je stalo do toga da njihov komunikativni odnos bude ponovo harmoničan.

Davanje izvinjenja

Prilikom davanja izvinjenja govornik koristi glagol izvinjavati se, koji koristi u prvom licu jednine prezenta (izvinjavam se). Dakle, u pitanju je korišćenje performativnog glagola. Za razliku od prethodnog slučaja, govornik ne traži od adresata da izvrši radnju, nego govornik pruža izvinjenje. U građi je pronađeno 5 ovakvih primera, što je oko 5 procenata od ukupnog broja eksplicitnih.

Primer 3. (Krlja prekida Švabu u razgovoru)

KRLJA: Izvinjavam se. Ekser te zove na telefon.

ŠVABA: Dobro, kaži mu da radim.

Primećujemo da Krlja nije prethodno učinio nikakav čin koji bi mogao da ugrozi komunikativnu ravnotežu, nego se izvinjava zbog nečega što će tek učiniti, odnosno što samim izgovaranjem rečenice čini (prekida Švabu u razgovoru).

Izražavanje žaljenja

Ovu strategiju govornik koristi kada želi direktno da izrazi svoje žaljenje zbog narušene komunikativne ravnoteže. Izražavanjem žaljenja on poručuje adresatu da želi da se ponovo uspostavi komunikativna harmonija. U građi su nađena 3 ovakva primera, što je 3% od broja implicitnih izvinjenja.

Primer 4. (Milica se protivi maminoj večeri sa njenim novi dečkom)

KATARINA: Dosta! U petak je ta prokleta večera i tačka. Žao mi je, Milice, nemaš izbora.

Takođe je pronađen jedan primer u kojem su upotrebljene dve eksplicitne strategije (davanje izvinjenja i traženja oprostaja):

Primer 5. (Dva naoružana čoveka su u kući; čovek u crnom 2 čuje buku i brzo izvadi pištolj)

ČOVEK U CRNOM 1: Stojane, smiri se!

ČOVEK U CRNOM 2: Izvinite. Izvinjavam se.

Unutar eksplicitne kategorije izvinjenja može se primetiti razlika između izvinjenja koja se vrše da bi se izgadio odnos koji je u prošlosti narušen i onih koja se iskazuju na isti način, ali se odnose na delo koje govornik zapravo nije učinio u prošlosti, nego će tek učiniti. Fejli (Fahley 2005) primenjuje podelu izvinjenja na dve osnovne grupe: retrospektivna

izvinjenja čija je funkcija da poprave narušene odnose (primer 2) i izvinjenja koja se unapred realizuju i čija je funkcija da „razoružaju“ adresata. Pod „razoružavanjem“ adresata se podrazumeva pripremanje pogodne (pozitivne) komunikativne situacije, najavljuvanje adresatu da će govornik da uradi nešto što bi moglo da naruši komunikativnu ravnotežu, te govornik unapred to želi da spreči (primer 3).

Kao što vidimo, govorni čin izvinjenja nije nužno odraz govornikove iskrene emocije, nego se javlja i u situacijama kao čin koji je odraz ponašanja koje se u društvu smatra prihvatljivim, kao forma učtivosti.

Implicitne strategije izvinjenja

Kada se govornik implicitno izvinjava, on koristi iskaz koji u nekim drugim kontekstima ne bi bio korišten u funkciji izvinjenja. Prilikom određivanja implicitnog izvinjenja, ponekad je nejasno da li je nešto govorni čin izvinjenja ili ne, pa zato treba imati u vidu pomenutu pragmatičku strukturu govornog čina izvinjenja. Takođe je vrlo važno uočiti da govornik prihvata odgovornost za učinjeno delo i da je svestan toga da se ono negativno odrazilo ili bi moglo negativno da se odrazi na adresata. Ukupan broj implicitnih govornih činova izvinjenja je 47, a to je 24% od ukupnog broja govornih činova izvinjenja koji čine građu. Podaci o broju primera po potkategorijama nisu dati u radu, budući da se u jednom implicitnom govornom činu izvinjenja često koristi više implicitnih strategija.

Može se definisati nekoliko strategija implicitnog izvinjenja:

Iskazi kojima govornik priznaje krivicu

Primer 6. (Policajac je rekao Švabi da je njegov auto šklopocija)

ŠVABA: Pa nije to šklopocija družu!

POLICAJAC: Nije, priznajem, nije. 'Ajde...

Ali je blizu, priznaj, družu.

Dakle, govornik uvida da je na neki način uvredio adresata, preuzima odgovornost za svoje delo i svojim iskazom želi da uspostavi komunikativnu ravnotežu. Međutim, izvinjenje može da ima još jednostavniji oblik i utoliko da bude implicitnije i zavisnije od kontesta:

Primer 7. (Rođa je obećao Olgi da će provesti večer zajedno i prekršio je obećanje pozvavši druga Čvrgu)

OLGA: Jao... Rodoljube, Rodoljube! Ja sam želela jedno prijatno popodne sa tobom, a ne sa tamo nekim Čvrgom!

ROĐA: Dobro...

Rođa je svestan svoje krivice i potvrđuje Olgine reči, te preuzima odgovornost sa namerom da mu Olga oprostí zbog toga što je učinio. U ovom slučaju, izvinjenje se prepoznaje iz kontesta i veoma zavisi od njega jer je za prepoznavanje govornog čina izvinjenja bilo potrebno uzeti u obzir celu situaciju, kao i ton iskaza, Rođinu gestikulaciju, mimiku itd.

Iskazi kojima se obećava iskupljenje i negira ponavljanje situacije

Ovo su iskazi kojima govornik kazuje da će se u budućnosti iskupiti za ono što je uradio ili obećava da se u budućnosti to neće ponoviti.

Primer 8. (Olga je je udarila čoveka autom; njemu je dobro, ali Olga se brine)

OLGA (Rođi): Mozak je mogao da mu se prospe kao ova torta! O bože! Gospodine, nikad više!

Dakle, Olga obećava da se delo koje je ona izvršila, a koje je se negativno odrazilo na čoveka, neće više ponoviti. Iz konteksta zaključujemo da je ona time tražila od njega da joj oprostí.

Iskazi kojima se daje objašnjenje

Govornik shvata da je učinio delo koje se negativno odrazilo da adresata, prihvata odgovornost, ali pokušava i da govorniku da do znanja zašto je došlo do toga. Ovim govornik pojačava svoj pokušaj uspostavljanja komunikativne harmonije time što adresatu daje do znanja da bi trebalo da uzme u obzir celu situaciju. Govornik očekuje da tada njegova krivica neće biti toliko velika i da će mu adresat lakše oprostí.

Objašnjenje situacije. Kada govornik želi da ukaže na to da su okolnosti u trenutku izvršavanja čina koji je ugrozio adresata bile povoljne za izvršenje tog čina, da nije imao izbora, da su ga one „navele“ na to, on ih objašnjava, nastojeći time da zbaci jedan deo odgovornosti sa sebe.

Primer 9. (Svetislav je bez Katarininog znanja pokrenuo biznis u kući)

CAKANA: Svetislave, đubre jedno, od moje kuće si našao da praviš svratište!

...

SVETISLAV: Čekaj, samo... samo te molim da me pustiš da ti objasnim o čemu se radi. Jedan moj drug je otvorio firmu za kontakte i poznanstva. Ja sad treba kratko da ga zamenim jer je čovek službeno odsutan, dva tri dana. Pa šta da radim, molio me čovek, je l' trebalo da mu kažem nije mi dala sestra?

Primer 10. (Ekser govori Duletu Pacovu da mu nije doneo novac koji mu duguje)

EKSER: Dule... nisam don'o lovu... nemam brate, nemam.

Dakle, u primeru 9 Svetislav objašnjava zašto je uradio to i govori da je to „morao“ da uradi, dok u primeru 10 Ekser govori da su okolnosti takve da on jednostavno nije u mogućnosti da mu vrati novac. U oba primera govornici su svesni svoje krivice i prihvataju odgovornost, ali pokušavaju da je umanje time što daju opis okolnosti koje su ih dovele u situaciju da učine nepoželjan čin.

Odsustvo namere. Govornik može da izvrši čin izvinjenja i time što saopštava adresatu da mu nije bila namera da uradi to delo i njime ugrozi adresata. Takođe, može se desiti da govornik saopštava da je u pitanju neka vrsta nesporazuma i da on nije imao nameru da njegovo delo ima takav ishod.

Primer 11. (Angelina ogovara Katarinu sa Vojkanom; u tom trenutku Katarina ulazi)

KATARINA: Gospodo!

ANGELINA: Nisam ništa mislila ružno, veruj mi!

Traženje razumevanja. Jedna od mogućih strategija je da govornik traži od adresata da mu „ne uzme za zlo“ to što je učinio. Dakle, govornik je svestan da se delo koje je učinio negativno odražava na adresata, ali ipak traži od njega da ga ne smatra negativnim.

Primer 12. (Milica traži od Angeline da laže Katarinu kako bi ostvarila svoj plan)

ANGELINA: Ne mogu... ne mogu, dušo... ne mogu, eto.

MILICA: Zar ni neku najmanju laž?

ANGELINA: Ne mogu, evo... nemoj da shvatiš to rđavo ali... ja bih volela da mogu, volela bih, ali šta da radim.

Iskazi kojima govornik izražava samoprekor

Posebnu potkategoriju čine iskazi kojima govornik oseća veliku krivicu i žaljenje zbog učinjenog dela. Ono što je zanimljivo je to da govornik takoreći

govori adresatu da on ne zaslužuje njegov oprostaj, a to ipak radi sa namerom da mu adresat oprost.

Primer 13. (Ana je shvatila da Bata ne želi da je prihvati kao ćerku; Bata oseća krivicu zbog svega što je rekao)

BATA: Mislim, izvini, nisam ja tako mislio.

ANA: E, ćale, ja znam da ljudi od mene beže.

Eto i mama je otišla. Ja sam samo htela da ti kažem pre nego što odem da te ja ipak volim.

BATA: Ja sam svinja, gad i ništarija i ne zaslužujem da živim, treba me ustreliti kao jelena.

Kao što primećujemo, Bata se prvo izvinjava eksplicitno, a zatim u drugoj replici iskazuje samoprekor i želi da poruči Ani da on ne zaslužuje oprostaj (koji očekuje da će dobiti). Trebalo bi naglasiti da bi ovaj iskaz (druga Batina replika), kada se uzme u obzir cela govorna situacija, govornikova (Batina) mimika i ostali vanjezički faktori, mogla i samostalno da funkcioniše kao izvinjenje, a ne samo u korelaciji sa eksplicitnom frazom za izvinjenje.

Iskazi kojima govornik izražava emociju

Iako materijal sadrži samo nekoliko ovakvih primera, iskaze kojima govornik izražava emociju trebalo bi izdvojiti kao posebnu grupu. Kod ovih formi funkcija izvinjenja uočljiva je samo uz kontekst u kome se nalazi i veoma zavisi od njega, a u velikoj meri zavisi od pomenutih vanjezičkih elemenata kao što su gestikulacija, mimika, ton itd.

Primer 14. (Tetka Ruža i Radmila razgovaraju; tetka Ruža spomene Radmilinu majku)

RADMILA: Moja majka je umrla pre par godina.

TETKA RUŽA: O...

U ovoj situaciji se iz tetka Ružinog izraza lica, pogleda, tona i položaja glave moglo zaključiti da je ono što ona zapravo želi da Radmila shvati iz njenog iskaza jeste izvinjenje. Tetka Ruža se izvinjava zbog uzrokovanja situacije koja bi kod Radmile mogla da izazove tugu ili neprijatnost.

Kombinacije kategorija

Prilikom analize građe zaključeno je da čest način iskazivanja izvinjenja kombinacija eksplicitnih i implicitnih strategija, tj. kombinacija prve i druge kategorije. Naime, izdvojeno je 49 govornih činova

izvinjenja u kojima se kombinuju strategije iz prve i strategije iz druge kategorije, što iznosi četvrtinu od ukupnog broja govornih činova izvinjenja u ovom istraživanju.

Primer 15. (Borko je tužan jer Rođa ne želi da ga vodi na utakmicu)

OLGA: Možda si ipak mogao da vodiš dete.

ROĐA: A nemojte, ljudi, danas je subota. Pa, red je malo da se odmorim. Uostalom, ti si insistirala da mora kod cvikeraša da vežba matematiku.

OLGA: A, da da, tačno, zaboravila sam.

Izvini.

Olga prvo upotrebljava implicitnu strategiju (iskaz kojim govornik priznaje krivicu), a potom se i eksplicitno izvinjava (traženje oprostaja)

Primer 16. (Totić daje novac doktoru Jakšiću nakon uspešno obavljene operacije što vređa doktora)

DOKTOR JAKŠIĆ: Totiću, pravo kući. I upamti: ovde toga nema. Nikad, ništa, nikome.

TOTIĆ: Izvin'te, žena me naterala.

U ovom primeru vidimo da se Totić prvo eksplicitno izvinjava (traženje oprostaja) a potom i daje objašnjenje situacije, što je implicitna strategija izvinjenja.

Odnosi između govornika i adresata

Govorni činovi izvinjenja veoma su zavisni od konteksta. Jedan od činilaca konteksta svakog govornog čina izvinjenja je odnos između govornika i adresata. Informacije o tome da li se govornik i adresat poznaju, koliko dobro se poznaju, da li su u braku, emotivnoj vezi, pripadaju istoj porodici itd. jesu činovi tog odnosa i mogu da utiču na odabir strategije.

Da li strategija koju govornik koristi prilikom govornog čina izvinjenja zavisi od njegovog odnosa sa adresatom, takođe je diskutovano u ovom radu. Prema pronađenim odnosima, određeno je šest osnovnih tipova odnosa između adresata i govornika i ispitano je koliko se puta koja strategija primenjuje u svakom odnosu. Tipovi odnosa su: govornik – član uže porodice, govornik – blizak prijatelj, govornik – poslovni partner, govornik – manje blizak prijatelj, govornik – poznanik i govornik – nepoznata osoba. Za svaki tip odnosa broj primera upotrebe eksplicitnih, implicitnih i kombinovanih strategija izražen

je u procentima (tabela 1). Pod kombinovanim strategijama podrazumevane su samo kombinacije eksplicitne i implicitne strategije.

Tabela 1. Tip izvinjenja u zavisnosti od odnosa govornika i adresata

tip odnosa	strategija		
	eksplicit.	implicit.	kombin.
govornik – član uže porodice	40%	34%	26%
govornik – veoma blizak prijatelj	38%	37%	25%
govornik – manje blizak prijatelj	48%	26%	26%
govornik – poslovni saradnik	29%	43%	29%
govornik – poznanik	50%	18%	32%
govornik – nepoznata osoba	77%	9%	14%

Eksplicitne strategije veoma su izražene u situacijama u kojima se govornik i adresat ne poznaju. Može se reći da je ovo očekivano, budući da se eksplicitne strategije odnose na upotrebu ustaljenih formi i obrazaca koji su u skladu sa društveno prihvaćenim ponašanjem, a ovakav tip učtivog ponašanja karakterističan je za ponašanje u javnosti i odnose sa nepoznatim ljudima. Za kombinovane strategije ne uočava se izraženija pravilnost u ovom pogledu.

Zaključak

Analizom građe prikupljene iz serija *Vratiće se rode*, *Gore dole*, *Pozorište u kući* i *Otvorena vrata*, zaključujemo da se govorni čin izvinjenja može izraziti trima strategijama: eksplicitnom, implicitnom i kombinovanom. Eksplicitna izvinjenja se izražavaju u vidu davanja izvinjenja, izražavanja žaljenja ili traženja oprostaja. Implicitnim strategijama govornik izražava izvinjenje nekom od sledećih strategija: priznavanje krivice, obećanje da se delo koje je učinio neće ponoviti, objašnjenje situacije ili odsustva namere, traženje razumevanja od strane adresata, izražavanje emocije ili izražavanje samoprekora. Treća kategorija kombinuje eksplicitne i implicitne strategije.

Analizom zavisnosti upotrebe strategije od odnosa u kom su adresat i govornik utvrđeno je da eksplicitne strategije čine većinu primera u svim odnosima (u 4 od 6, dok je u jednoj vrsti odnosa broje eksplicitnih i implicitnih primera jednak). Ipak, rezultati pokazuju da su eksplicitne strategije dominantnije u situacijama u kojima se govornik i adresat ne poznaju ili se slabo poznaju. Implicitne strategije se u najvećoj meri koriste kada su u pitanju bliski odnosi između adresata i govornika. Upotreba kombinovanih strategija karakteristična je za sve vrste odnosa.

Literatura

- Afghari A. 2007. A sociopragmatic study of apology speech act realization patterns in Persian. *Speech Communication*, **49**: 177.
- Fahey M. P. 2005. Speech acts as intercultural danger zones: A cross-cultural comparison of the speech act of apologising in Irish and Chilean soap operas. *Intercultural Communication*, **8**. Dostupno na: <http://www.immi.se/intercultural/>
- Meier A. J. 1998. Apologies: what do we know? *International Journal of Applied Linguistics*, **8** (2): 215.
- Milosavljević B. 2007. *Forme učtivosti u srpskom jeziku*. Beograd: Učiteljski fakultet Univerziteta u Beogradu
- Scher S. J., Darley J. M. 1997. How Effective Are the Things People Say to Apologize? Effects of the Realisation of the Apology Speech Act. *Journal of Psycholinguistic Research*, **26** (1): 127.
- Searle J. R. 1975. Indirect speech acts. *Syntax and Semantics*, **3**: 59.

Bojana Ristić

Apology Speech Act Strategies Used in Serbian Television Series

This paper deals with strategies used in apology speech acts, drawn from four Serbian television series: *Vratiće se rode*, *Otvorena vrata*, *Gore dole* and *Pozorište u kući*. In 708 minutes of material 198 speech acts of apologizing are found and analysed.

Apologies are speech acts by which the speaker expresses his sorrow and regret for doing a negative act in order to regain the communicative harmony and heal the disarranged relation. Previous studies on this subject (Milosavljević 2007, Afghari 2007, Fahey 2005) suggest classification into implicit and explicit apology strategies, which is the basis for classification in this paper. These studies also imply the difference between remedial apologies (those uttered after the negative act) and disarming apologies (apologies uttered before or in the moment of performing a negative act). Further classification is grounded on features of the pragmatic structure of apologies, as well as previous studies mentioned above. Thus strategies are divided into three main categories – explicit, implicit and combined category, and further into sub-categories.

Within the explicit strategies category, three sub-categories are distinguishable: asking forgiveness (e.g. “excuse me”), giving an apology (e.g. “I’m apologizing”), expressing sorrow (“I’m sorry”). These types of apologies can be described as routinized phrases and are language specific. Implicit apologies are those by which the speaker implicitly expresses his regret, performing the utterances which in other contexts would not be comprehended as apologies. That is why these apologies are very context depended. Within the implicit strategies category, five sub-categories are found: acknowledging responsibility, giving an explanation, promising ransom and forbearance in future, expressing self-reproach and expressing emotion. The combined strategies category involves combinations of two categories.

It is also investigated whether the choice of strategy depends on the type of relationship between speaker and hearer, namely on the grade of their intimacy. It is found that explicit strategies are dominant in situations in which the level of intimacy between hearer and speaker is low.